

ԳԻՏՈՒԿԱՆ

ՍԱՐԴԵՐՈՒ ԹՈՅՆԸ

Լիւսիէն Պերլան «Revue Scientifique»-ի 14 մայիսի թիւին մէջ յօդուած մը նուիրած է թունաւոր սարդերու վրայ: Ռաւմիկն մէջ շատ ընդհանրացած զաղափար մըն է թէ քարդերը թունաւոր ըլլան, եթէ ասիկա առասպելական ալ չնկատենք, կընանք սակայն ըսել թէ չափազանցութիւն կայ այդ կարծիքին մէջ: Սարդերու բազմաթիւ տեսակներ՝ որ թունաւոր համարուած էին, իրապէս չեն, վասն զի շատ բնագէտներ անոնց վրայ քննութիւններ կատարած են ողջ ողջ բռնելով՝ առանց երբեք ֆետտելու: Իո՞նք թունաւոր սարդերը սակաւաթիւ են: Ֆրանսայի մէջ, օրինակի համար, տեսակ մը միայն կայ, նոյնպէս իտալիոյ, Սպանիոյ և միւս եւրոպական երկիրներու մէջ: Թունաւոր տեսակները կը շատնան տաք երկիրներուն մէջ, Ալքրիկէի, Հարաւային Ամերիկայի, ևն:

Սարդերը կը խայթին իրենց մարմնոյն առաջակողմեան մասին վրայ, բերանուն տակ գտնուող երկու անդամներով, որ վկայու կը կոչուին. տեսակ մը բողկուկներ են ասոնք, երկու յօդուածներով կազմուած, մին կորովի իսկ միւսը նեղ և բարակ՝ ճանկի ձևով և սրածայր վերջաւորութեամբ: Այդ երկու բողկուկները մէկ քանի տեսակներուն՝ աւելի խոշոր սարդերուն մէջ, զուգահեռաբար կը շարժին, իսկ միւսներուն մէջ զիրար կը իրաչաճեն: Բողկուկի վերջաւորութեան՝ ծայրէն քիչ մը ներս, արտաքին երեսին վրայ փոքրիկ բացուածք մը կայ՝ ուսկից թոյնը կը թափի: Թոյնը արտադրող մասնաւոր գեղձ մըն է որ կը գտնուի բողկուկներուն սկզբնաւորութեան տեղը՝ երբ դեռ կենդանին փոքր է: Երբ մեծնայ լանջքին առաջակողմեան մասին մէջ, իբր սարդը խայթել ուզէ, կը բանայ իր ճանկածն բողկուկները և կը մտնէ թըշնամիին կամ իր աւարին մօին մէջ և նոյն պահուն իր դնդերներուն ձկառուով

կը հոսեցնէ կաթիլ մը թոյն՝ որ իսկոյն կը խառնուի թշնամիին արեան մէջ, այս պատճառաւ չի նշմարուիր: Իսկ երբ զրգուլով սարդին խածնել տանք հաստատուն կամ մետաղէ առարկայ մը, այն ատեն շատ լաւ կարելի է թոյնը տեսնել:

Սարդին թոյնը երկու տեսակ է: Սարդեր կան որոնց թոյնը թեթեւ, անֆետաւ և մասնական արտանիշներ միայն կը պատճառէ. կան ալ որոնց թոյնը ընդհանուր և ծանր ու վտանգաւոր արտանիշներ առաջ կը բերէ. սակայն այս արտանիշները շատ քիչ անգամ մահաբեր կ'ըլլան. մահաոթ թոյնը սարդերու մէջ հազուագիւտ է:

Թեթեւ թունաւորութիւնը մէջ հետեւեալ երևոյթները տեղի կ'ունենան: Նախ մեղմ ցաւ մը կը զգացուի խածուած կէտին վրայ: Ետոյ կը նշմարուի միջատին երկու ճանկերէն բացուած մանր ծակտիները մորթին վրայ. ապա խայթուած կէտին շուրջը մորթը կը ճերմկի և թոյնին ծաւալելով խայթուած մասին շուրջն ալ թեթեւ ցաւ մը կը զգացուի: Այս ցաւը սակայն աւելի չի տարածուիր և քիչ ատենէն կ'անհետի: Մեր երկիրներու զրեթէ բոլոր սարդերն ալ ասկից աւելի ֆետա չեն ընէր: Եթէ յանկարծ վտանգաւոր արտանիշներ յայտ գան, ասոնք բացառիկ պարագաներէ կախում ունին և պատճառը փնտռելու է ենթակային վիճակին և տրակ մադերի խտրութեան մէջ:

Մէկ քանի դիպուածներու մէջ երևոյթները այսպէս թեթեւ չեն վերջանար. երբեմն խածուածքի ցաւին կը յաջորդէ հանդարտութեան ժամանակամիջոց մը, յետոյ սակայն ցաւը կը սաստկանայ ու կը տարածուի. եթէ խածուած մասը ձեռքն է, ցաւը բոլոր թեթեւ կ'անցնի, և խայթող ցաւ մը, մինչդեռ խածուած մասը անզգայ կը դառնայ և անկարող՝ շարժելու: Այս երևոյթները կրնան տեւել քանի մը վայրկենէ սկսեալ մինչև մէկ երկու ժամ: Սարդերու տեսակներ կան, նոյն իսկ մեր երկիրներու մէջ, որոնց թոյնը այս ազդեցութիւնը կ'ընէ՝ զոր հաւաստած է նաև Լիւսիէն Պերլան:

Մասնական բաւական ծանր ախտանշաններ առաջ բերող սարդերու մէջ կարելի է յիշել մկնասարդ (Mygale) կոչուածները, որ Դհրդ. երկայն են, աղուամաղով ծածկուած որով իրենց տեսքը վախ կ'ազդէ: Բայց կ'երևի թէ այնքան չեն ֆուսեր բանի որ Հարաւային Ամերիկայի մէջ այդ սարդերէն խայթուողները կը բուժուին դիւթանցով և երաժշտութեամբ:

Թոյն արտադրող հանրածանօթ սարդերը գլխատը երկու են. գերընկալ (Latrodecte) կոչուածն և գայլասարդը (Lycose) կամ փաղիժը (Tarentule):

Գերընկալ սարդերը զանազան տեսակ են, երկայն և նուրբ թաթեր ունին, որովայնին գնդաձև է ու սև գոյնով՝ կարմիր բիծերով կէտիկտուած. շատ տեսակներու մէջ կարմիր կէտերը բլրորովին կանհտին: Այս սարդը շատ տարածուած է Միջերկրական երկրներուն մէջ, Ատլանտեանի կղզիներուն, Ափրիկէի և Ասիոյ մէջ, Ֆրանսայի հողամասին վրայ, Ամերիկայի Կոնթինենտի մէջ շատ համարուած են այս սարդին պատճառած յաճախակի և վտանգաւոր խայթուածքները. կը յարձակի կենդու աւելի գիւղացիները երբ աշխատութեամբ զբաղած են և կամ կը քնանան: Իրական բժիշկներու հաւատարմութիւն համեմատ այս սարդին խայթուածքը վտանգաւոր է բայց ոչ մահացու: Ամերիկայի և Աւստրալիոյ մէջ մահառիթ դիպուածներ տեղի ունեցած են, բայց հազուագիւտ և կարծես խայթուածքին մահաբերը բլլալէն աւելի անոր նպաստած են ենթակայ անձին վիճակը կամ խայթուած մասին կազմուածքը:

Բնագէտ մը թոյլ տուաւ որ այս տեսակ սարդ մը խայթէ զինքը և քնաւ ցաւ չզգաց: Իսկ ուրիշ մը, նոյն փորձին են. թաքուցելով, միայն մասնական թեթեւախտանշաններ զգաց, խայթող ցաւ մը, տեղական թեթեւ ջլատութիւն և ուրիշ ոչինչ: Ուրեմն կարելի է ընդունիլ իբր ստոյգ թէ այս սարդերու թոյնը թեթեւ ախտանշաններ միայն կը ծնի:

Միւս տեսակն է գայլասարդը որ փաղիժ և մոր ալ կը կոչուի (Tarentule). այսպէս կոչուած Tarento Խաւիտը քաղքին անունով) կը համարուի թէ ասոր խայթուածները շատ ֆուսակար են. այս գաղափարը հնուց ի վեր գոյութիւն ունէր և ընդհանրացած էր, մանաւանդ Միջին և Հարաւային Խաւիտոյ մէջ:

Խայթուող անձը իբր թէ նախ սաստիկ ցաւ կը զգայ, յետոյ ուժով ջերմ, սրտխառնուց և զառանցանք: Այս ամենէն ազատելու համար, կը դիմէին սոյն միակ դարմանին. նուագածուններ կը բերէին որ որոշուած յատուկ եղանակ մը կը նուագէին. այդ երաժշտութեամբ հիւանդները՝ ներքին հարկէ մը բռնադատուած, ոտքի կ'ելլէին մասնաւոր պարեր կացաւելու: Այս պարերը ընկերացող երաժշտութեան հետ կազմած են տարեկան կացաւ կոչուածը: Այն պարագային որ նուագածունները դադարէին նուագելէ կամ եղանակը փոխէին, հիւանդները նորէն կ'իյնային իրենց նախկին տիւրը վիճակին մէջ. այս պատճառաւ ստիպուած էին ամբողջ ժամեր շարունակել այդ երաժշտութիւնը, ի հարկին նուագածունները փոխելով՝ եթէ յոգնէին: Երբ հիւանդները գետին կ'իյնային նուաղած ու քրտնած, ալ բուժուած էին:

Մինչև ԺԲ. դարու կէսը հաւատքը ընծայեցին այս զէպքերուն, սակայն անկից վերջ ալ չիստուեցաւ. սա կ'ապացուցանէ թէ առասպելանման բաներ էին այդ ամէնը և արդիւնը ժողովրդական դիւրահաւանութեան, կրօնտի և Ֆրանքիի գիտնականները այս տեսակէտով ըննութիւններ կատարելէն Հարաւային Խաւիտոյ մէջ և ստուգեցին որ գայլասարդը ամէն կողմ կը գտնուի և դեռ կը վախեն անոր խայթուածքէն. բայց այլ ևս տարենտեան կաքաւը չեն պարել՝ թունաւորումէն բուժուելու համար, այլ խածուածքին վրայ կը դնեն մանիշի երփնաջուր կամ սարդին մարմինը և կամ մետաքս. փաղիժի խայթուածքին վտանգաւոր բլլալը բոլորովին անընդունիլ է:
